

Tarinoitunut Suomi

MATTI VIRTANEN

Kari Hotakaisen uutuusromaanin takakansi kuvaa lähtökohtaa näin: ”Tilanne on tämä: Maaseutu on muutettu Virkistysalueeksi, kaikki asuvat Kaupungissa. Amatit ja työnkuvat ovat muuttuneet tai kadonneet kokonaan, kukaan ei löydä paikkaansa, asiat ovat karanneet käsistä. Päättäjät ovat pulassa. Kun kaikille ei riitä asuntoja, alkaa raaka pudotuspeli. Asunnon saavat parhaiden tarinoiden kertojat, muut joutuvat Parakkiin tai tyhjiin Kauppakeskuksiin rakennettuihin väliaikaistiloihin.”

Tarinan lajityyppiä on hankala määritellä. Sen kehyskertomus ensin tiivistää freskomaisesti vuosikymmenten todellisen kehityksen (hienot kolme ensimmäistä sivua), sitten kärjistää ja liioittelee syntyneitä jakoja ja seurauksia nyt ja tulevaisuudessa – ja sisältää vielä sadunomaisia elementtejä. Se on kuin kirjallinen karikatyyri nykyajasta ja sen piilevistä kehityssuunnista.

Vaikka kaikki nykyisen yhteiskuntamurroksen elementit ja ristiriidat ovat siinä kärjistettynä koko ajan läsnä, mikään poliittinen pamfletti se ei ole. Tai tarkemmin: taitavana kirjoittajana Hotakainen osaa punoa romaaninsa monikerroksiseksi kokonaisuudeksi, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen.

Tarinan Suomi on paitsi läpiurbanisoitunut myös tarinoissa marinoitunut, ja tätä tarinoitunutta menoa romaanin rakennehersyvästi hyödyntää. Vaikka tapausten kulkuun kytkeytyvät tasavallan presidentin mentaalinen

kriisi, muumipeikon pyrkimys menestyneenä brändärinä tuoteistaa supikoira ja metsän eläinten kokemukset uudesta vapaudestaan Virkistysalueella, romaanin fokus, joka sitoo kirjan teemat yhteen, on kuitenkin se valankäytön tapa, jolla uusia vuokra-asuntoja aiotaan poikkeusoloissa jakaa.

Maalta virrannutta ihmismassaa asutetaan romaanissa siis tyhjentyneisiin kauppakeskuksiin ja Kaupungin laitamille kyhättyihin parakkikyliin. Samaan aikaan 1960- ja 1970-lukujen lähiöt alkavat hajota käsiin. Ne pitää purkaa ja rakentaa tilalle uusia korkeampia ja tehokkaampia taloja. Mutta miten valita vanhoista asukkaista ne hyödylliset, jotka pääsevät uusiin taloihin ja vastaavasti ne, jotka saavat tehdä tilaa maalta tulleille kelvollisille ihmisille?

Päättäjät eivät tällaista valintaa halua omalle vastuulleen ottaa, vaan tekijäksi pitäisi saada joku ulkopuolinen. Pitkän pätkäilyn jälkeen he keksivät ratkaisun eli Nuhjuiset. ”Nuhjuiset olivat pääosin akateemisesti koulutettuja työttömiä, väliinpuotoajia, työpaikkahaastattelujen ikuisia kakkosia ja kolmosia”, mutta heidän joukostaan voisi etsiä sellaisia nälkäisiä, joissa vielä eli halu päästä pysyvään työelämään. Niinpä Päättäjät päättävät perustaa erillisen elimen, Arkiston, joka saa keksiä valinnan kriteerit ja kantaa niistä vastuun.

Arkiston johtoon valitaan tarikan seulonnan jälkeen kymmenen Nuhjuista, ja palkkioksi tavoitteen täyttävästä työstä

Kari Hotakainen
Tarina
Siltala, 2020

heille luvataan kuukausipalkka (”2 270,50 euroa, mikä on lähihoitajan ja haudankaivajan palkan puolivälissä”) ja bonuksena kolmen kuukauden asumisoikeus Kaupungin omistamasta kaksiosasta Hyvällä alueella: ”Nyt kenties myös sinulle tulee mahdollisuus nauttia hetki Hyvän alueen eduista: hyvistä ravintoiloista, suvaitsevasta ilmapiiristä ja hyvälaatuisten ihmisten rikkumattomasta, yhteisöllisestä elämästä.”

Valitut kymmenen Nuhjuista ovat pakkoraossa: jos he eivät suostu, heiltä viedään kaikki nykyiset edut. Kaikki suostuvat, mutta toimeksiannosta käydään kiivas keskustelu. Lopulta se hyväksytään ja samalla keksitään kriteeri, jonka perusteella valinnat tultaisiin tekemään. Pilotihankkeeksi valittiin suuri purkutuomion saanut vuokratalo osoitteessa Raateentie 62. Sen kaikille asukkaille lähetettiin kirje, jonka otsikot olivat: ”Elämäsi tarina on loppuelämäsi asunto / Parhaiden tarinoiden kertojat saavat asumisoikeuden uudessa vuokratalossa.”

Kirjeen olennaisin kohta kuului näin: ”Nyt mietitte, että millainen on arvokas elämä. Millainen on hyvä elämäntarina? Millä perusteella arvotamme elämää? Millaisena ihminen esittää oman elämänsä? Hyviä ky-

symyksiä, joihin on mahdoton vastata. Nyt Arkiston tehtävänä on kuitenkin päättää tarinoiden arvo suhteessa toisiinsa.”

Yhtä olennainen on jatko: ”Tätä tiedotetta ei ole allekirjoittanut kukaan. Siihen on syynsä. Jos annamme teille nimiä ja yhteystietoja, asia henkilöityy ja sitä nimenomaan emme halua. Tämän vuoksi Arkisto ei myöskään toimi sosiaalisessa mediasa.”

Vanhan kristillisen ajattelutavan suuri ongelma oli, miten pitäisi toimia ja elää, jotta aikaan pääsisi taivaaseen. Kriteereistä ei ollut mitään varmuutta, ja viimeisellä tuomiolla asian ratkaisisi ylempi taho, joka näkee kunkin sisimpään.

Arkiston peruskysymys muuntuu tämänpuoleiseen niin, että millaisen elämän on pitänyt elää, että voisi saada Kaupungilta vuokra-asunnon uudistalosta. Arkisto tulee kirjeessään asemoineeksi itsensä yhtä anonymiksi kuin kristillinen traditio ja kriteerit yhtä epäselviksi, mutta tekee olennaisen vaihdon: nyt ei haluta eletyn elämän todellista saldoa, vaan – itse kerrottu elämän tarina. Niiden perusteella päätettäisiin, kuka on kelpoinen, ilman perusteluja, ilman valitusoikeutta, anonymina ylempänä tahona. Nuhjuisten Arkisto tulee näin tarjonneeksi itselleen mahdollisuuden leikkiä jumalaa, ja vielä kuukausipalkalla ja bonus-asuntoedulla. Kuka Nuhjuinen tällaisesta duunista voisi kieltäytyä?

Ja elämäntarinoita Arkistoon alkaa tulla, ja niiden kavalkadi kattaa ison osan kirjan etenevää rakennetta. Ja millaisia tarinoita! Kaikki Raateentie 62:n asukkaiden (ja myös Arkiston edustajien) elämäntarinat ja henkilökuvat ovat enemmän tai vähemmän ennako-odotusten ja arkijärjen vastaisia, ja juuri siksi pysäyttävän kiinnostavia ja puhuttelevia. Hotakainen on aina ollut taitava ja tarkka (sosiaali)psykologi, mutta nyt mennään kaiken aiemman yli.

Arkiston sihteeri Ilona Kuusilehto arvioi ja kommentoi saapuneet tarinat, ja jakaa niiden tekijät kahteen ryhmään: jatkoon menijät ja karsitut. Mitä enemmän tarinoita tulee, sitä epävarmemmaksi Kuusilehto tulee. Ja kun kavalkadin päättää Caj Rahicin huima tarina, jonka nopeasti eri lähteistä kertyneet vastatodisteet osoittavat vähintään muunnelluksi totuudeksi, Kuusilehdolta menevät yöunet.

Ja kun kaikki Raateentie 62:n asukkaiden tarinat oli saatu kerättyä ja analysoitua, Päättäjät odottivat malttamattomina projektin tuloksia. Yhteenvedon kirjoitti ja esitti Päättäjien edustajille Toivo Kuul, ja sen sisältö oli kaikkea muuta kuin mitä Päättäjät ja myös lukija siinä vaiheessa saattoivat odottaa. Toivo Kuulin puhe on Tarinan katartinen käänne, ja sen puheen loppu hätkäyttää paatuneimmankin lukijan:

”Vanhemmillani oli taulu, jossa luki: ’Anna minulle tyyneyttä hyväksyä asiat, joita en voi muuttaa, rohkeutta muuttaa niitä, joita voin ja viisautta erottaa nämä toisistaan.’ Vihasin taulun siirappista, jollain tavalla napanöyhtäistä nöyryyttä. Hyvät Päättäjät, haluan tähän lopuksi päivittää tämän rukouksen hieman paremmin vastaamaan todellisuutta. Kiteyttäköön se samalla mielentilani tätä yhteenvedoa laatiessani: ’Anna minulle kiivautta vihata asioita joita en voi muuttaa, nopeutta muuttaa niitä joita voin ja viisautta vitut välittää joskus kummastakaan.”

Tarina on värikäs ja tragikoominen liioittelu tästä ajasta ja sen hengestä. Hotakaisen kirja saa sytykkeensä Suomen nopeasta rakennemuutoksesta, mutta sen sisällä kaikkea jäsentää jokaista koskettava peruskysymys: olenko minä kelvollinen ja millä perusteella, ratkaiseeko se, mitä todella olen ja teen, vai se, mitä elämästäni kerron – ja kuka tai mikä tuomion antaa.

Voisi kuvitella, että Kimi Räikkös -kirjan hurjan menestyksen ja mediapyörityksen jälkeen Kari Hotakaisella on ollut melkoiset paineet romaanimuotoon palaamisessa. Mutta voimalla on kone hyrähtänyt käyntiin! Tai kuten kirjan takakansi osuvasti muotoilee: ”Tarina on pöyrityttävä, räävittömän hauska ja salakavalasti liikuttava. Näin pitelemättömästi Hotakainen ei ole koskaan aiemmin kirjoittanut.”